

Uchwała z dnia 2 czerwca 1995 r.

I PZP 16/95

Przewodniczący SSN: Jadwiga Skibińska-Adamowicz, Sędziowie SN: Józef Iwulski (sprawozdawca), Kazimierz Jaśkowski,

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Stefana Trautsołta, w sprawie z powództwa Zdzisława W., Ireneusza C., Zenona B., Romana Z., Edmunda K., Bogdana R., Stanisława M., Waldemara J., Stefana P. przeciwko Kombinatowi Cementowo-Wapienniczemu "W." S.A. w D. o ustalenie stosunku prawnego i zapłatę po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym dnia 2 czerwca 1995 r. zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi postanowieniem z dnia 28 lutego 1995 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 391 k.p.c.

a) czy Spółka Akcyjna Skarbu Państwa powstała wskutek przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w trybie przepisów ustawy z dnia 13 listopada 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. nr 51, poz. 298 z późn. zm.) przejmuje z mocy art. 9 ust. 4 wyżej cytowanej ustawy zobowiązania wobec pracowników, emerytów i rencistów wynikające z układu zbiorowego pracy obowiązującego w przekształconym przedsiębiorstwie,

b) czy świadczenia wynikające z układu zbiorowego pracy obowiązujące w przekształconym przedsiębiorstwie w Spółkę Akcyjną Skarbu Państwa, takie jak zwolnienia z opłat za czynsz i energię elektryczną stanowią indywidualne warunki umów o pracę mimo, że w umowach tych bezpośrednio nie zostały przewidziane,

c) w przypadku pozytywnej odpowiedzi na powyższe pytania wątpliwości budzi, czy umowa darowizny działek i budynków mieszkalnych stanowiących własność przekształconego przedsiębiorstwa, zawarta między Spółką Skarbu Państwa a Spółdzielnią Mieszkaniową zrzeszającą pracowników, emerytów i rencistów przekształconego przedsiębiorstwa państwowego uprawnionych z układu zbiorowego pracy do świadczeń mieszkaniowych zwalnia tę Spółkę od obowiązku dalszych świadczeń wynikających z układu zbiorowego pracy na rzecz tych osób?"

p o d j ą ł następującą uchwałę:

1. Spółka akcyjna powstała w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego na zasadach określonych w ustawie z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. Nr 51, poz. 298 ze zm.) nie jest związana postanowieniami układu zbiorowego pracy obowiązującego w przekształconym przedsiębiorstwie.

2. Spółka określona w pkt 1 wstępuje względem pracowników i byłych pracowników przekształconego przedsiębiorstwa w obowiązki wynikające z układu zbiorowego pracy dotychczas w nim obowiązującego. Obowiązki wynikające z takiego układu zbiorowego pracy wobec przejętych pracowników przekształconego przedsiębiorstwa stanowią warunki indywidualnych umów o pracę, także w zakresie zwolnienia od czynszu i opłat za energię elektryczną.

3. Darowizna nieruchomości zabudowanej domami mieszkalnymi, stanowiącej własność spółki określonej w pkt 1, dokonana na rzecz spółdzielni mieszkaniowej zrzeszającej pracowników i byłych pracowników przekształconego przedsiębiorstwa, uprawnionych z układu zbiorowego pracy do świadczeń mieszkaniowych, nie jest wystarczającą przesłanką do zwolnienia spółki od obowiązku kontynuowania świadczeń wynikających z tego układu zbiorowego pracy.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 16 sierpnia 1994 r., [...], Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Wieluniu zasądził od pozwanego Kombinatoru Cementowo-Wapienniczego "W." Spółka Akcyjna w D. na rzecz 9 powodów określone kwoty, tytułem zwrotu czynszów i opłat za energię elektryczną. Sąd Rejonowy ustalił, że powodowie na mocy postanowień Układu Zbiorowego Pracy dla Przemysłu Materiałów Budowlanych nabyli przed 1965 r. prawo do bezpłatnego zamieszkiwania w lokalach pozwanego oraz prawo do zwrotu kosztów energii elektrycznej, z której korzystali w tych mieszkaniach. Pod koniec 1991 r. strona pozwana powiadomiła powodów, że w związku z przekształceniem się przedsiębiorstwa państwowego w spółkę akcyjną przestaje obowiązywać układ zbio-

rowy pracy. Został wówczas ustalony czynsz najmu w zajmowanych przez powodów mieszkaniach oraz wstrzymano wypłatę ekwiwalentu za energię elektryczną. W dniu 30 grudnia 1992 r. strona pozwana dokonała darowizny "osiedla mieszkaniowego" na rzecz spółdzielni mieszkaniowej utworzonej przez pracowników. Układ zbiorowy pracy nie został rozwiązany.

Sąd Rejonowy w oparciu o ten stan faktyczny, uwzględnił powództwa co do zwrotu należności za okres od 1 kwietnia 1991 r. do 31 grudnia 1992 r. Sąd Rejonowy uznał, że pozbawienie powodów świadczeń za ten okres nie miało podstaw prawnych wobec dalszego obowiązywania układu zbiorowego. Z uwagi na to, że strona pozwana począwszy od 1 stycznia 1993 r. nie pobierała już od powodów czynszu i opłat za energię elektryczną, gdyż nie była właścicielem nieruchomości, Sąd Rejonowy oddalił w pozostałym zakresie powództwa.

Rozpoznając rewizje obu stron od tego wyroku Sąd Wojewódzki-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Łodzi przedstawił Sądowi Najwyższemu rozpoznawane zagadnienie prawne. Sąd Wojewódzki podniósł, że strona pozwana przekształciła się w spółkę akcyjną i działa na podstawie przepisów kodeksu handlowego i ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. Nr 51, poz. 298 ze zm.). Zgodnie z art. 8 ust. 2 i art. 9 ust. 1 ustawy o prywatyzacji spółka wstępuje we wszystkie prawa i obowiązki przekształconego przedsiębiorstwa państwowego, a pracownicy tego przedsiębiorstwa stają się z mocy prawa pracownikami spółki. Zgodnie z art. 9 ust. 4 ustawy prywatyzacyjnej spółka odpowiada za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed przekształceniem przedsiębiorstwa. Zgodnie z Układem Zbiorowym Pracy dla Przemysłu Materiałów Budowlanych z dnia 23 grudnia 1974 r. wraz z załącznikiem Nr 17 do tego układu, pracownikom i rencistom przysługiwało uprawnienie do bezpłatnego zamieszkiwania w mieszkaniach fabrycznych, jeżeli uprawnienie takie nabyli przed 30 września 1965 r. W tej sytuacji, Sąd Wojewódzki przedstawił wątpliwość, czy świadczenia wynikające z omawianego układu zbiorowego przysługujące pracownikom i rencistom przekształconego przedsiębiorstwa państwowego stanowią zobowiązanie spółki akcyjnej. Sąd Wojewódzki wywiódł to zagadnienie w aspekcie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1993 r., I PZP 65/92, według której postanowienia układu zbiorowego pracy obowiązującego w przejmowanym zakładzie pracy nie wiążą pra-

codawcy przejmującego zakład lub jego część, jeżeli nie jest on podmiotem reprezentowanym przez stronę tego układu. Wymienionego pracodawcę wiążą natomiast warunki indywidualnych umów o pracę wynikające z układu zbiorowego pracy obowiązującego w przejmowanym zakładzie pracy. Sąd Wojewódzki podzielając ten pogląd zauważył, że w sprawie nie nastąpiło przejście zakładu pracy lecz przekształcenie przedsiębiorstwa państwowego w spółkę akcyjną na podstawie przepisów ustawy o prywatyzacji. Sąd Wojewódzki podniósł, że zarówno przed przekształceniem jak i po nim zakład pracy stanowił własność Skarbu Państwa. Nawiązując do zdania drugiego cytowanej uchwały Sądu Najwyższego nasunęła się Sądowi Wojewódzkiemu wątpliwość, czy takie świadczenia jak zwolnienie od czynszu czy ekwiwalent za energię elektryczną stanowią indywidualne warunki umów o pracę. Wreszcie Sąd Wojewódzki przedstawił wątpliwość, jakie znaczenie dla analizowanych stosunków prawnych ma fakt wyzbycia się przez stronę pozwaną własności nieruchomości, na której znajdują się budynki, w których mieszkają powodowie, dla ewentualnie utrzymanych świadczeń poprzednio wynikających z układu zbiorowego pracy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 9 ust. 1 i ust. 4 ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz. U. Nr 51, poz. 298 ze zm.) pracownicy przekształconego przedsiębiorstwa stają się z mocy prawa pracownikami spółki i za zobowiązania wynikające ze stosunku pracy powstałe przed przekształceniem przedsiębiorstwa odpowiada spółka. Jest to przepis szczególny w stosunku do art. 23¹ kodeksu pracy i reguluje status prawny pracowników przekształconego w spółkę akcyjną przedsiębiorstwa państwowego. Nie zmienia to jednak faktu, że zawarta w uchwale składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 1993 r., I PZP 65/92 (OSNCP 1993 z. 10 poz. 168, OSP 1994 z. 4 poz. 66 z częściowo krytyczną glosą G. Goździewicza) wykładnia, iż postanowienia układu zbiorowego pracy obowiązującego w przejmowanym zakładzie pracy nie wiążą pracodawcy przejmującego zakład lub jego część, jeżeli nie jest on podmiotem reprezentowanym przez stronę tego układu; wiążą go natomiast warunki indywidualnych umów o pracę wynikające z układu zbiorowego pracy obowiązującego w przejmowanym zakładzie pracy - stosuje

się odpowiednio. Wynika to z tożsamości regulacji prawnych zawartych w tych przepisach. Wykładnia ta, w publikowanym orzecznictwie Sądu Najwyższego jest utrwalona i była wielokrotnie powtarzana oraz uzupełniana. Wskazać można przykładowo na uchwałę składu siedmiu sędziów z dnia 29 października 1992 r., I PZP 52/92 (OSNCP 1993 z. 4 poz. 48, OSP 1993 z. 10 poz. 200 z gl. U. Jackowiak), według której zakaz wypowiedzenia lub rozwiązania stosunku pracy bez zgody zarządu zakładowej organizacji związkowej w okresie roku po wygaśnięciu mandatu członka zarządu lub komisji rewizyjnej zakładowej organizacji związkowej (art. 32 ust. 1 i 2 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych - Dz. U. Nr 55, poz. 234 ze zm.) obowiązuje w zakładzie pracy powstałym w wyniku połączenia, przejęcia i podziału zakładu pracy (art. 23¹ kodeksu pracy), czy wyrok z dnia 15 czerwca 1993 r., I PRN 63/93 (OSP 1994 z. 5 poz. 95, PiZS 1993 nr 12 str. 79), zgodnie z którym pracodawcę przejmującego na zasadzie art. 23¹ § 2 k.p. inny zakład pracy wiąże warunki indywidualnych umów o pracę wynikające z zakładowego systemu wynagradzania obowiązującego w przejmowanym zakładzie. Sąd Najwyższy, w składzie rozpoznającym niniejsze zagadnienie prawne, podziela te poglądy, co przy uznaniu analogicznej sytuacji prawnej przy przekształceniu przedsiębiorstwa państwowego w spółkę akcyjną skutkuje udzielenie odpowiedzi jak w pkt 1.

Różnego rodzaju świadczenia w naturze, wynikające z układów zbiorowych pracy czy zakładowych porozumień płacowych, stanowią element uzupełniający wynagrodzenie za pracę pobierane przez pracowników w pieniądzu. Są one więc w szerszym tego słowa znaczeniu składnikiem wynagrodzenia za pracę i wobec tego stanowią element treści stosunku pracy. Do takich świadczeń odnosić się musi pogląd, że po zdarzeniu prawnym skutkującym braku związania zakładu pracy układem zbiorowym, te elementy wynagrodzenia za pracę stają się jednym z warunków indywidualnych umów o pracę.

Inaczej kwestia ta przedstawia się w odniesieniu do byłych pracowników, w stosunku do których oczywistym jest, że świadczenia takie nie mogą stać się elementem treści stosunku pracy, gdyż takiego stosunku już nie ma. Powstaje wówczas problem ich dalszego bytu, a w szczególności, czy zwolnienie od związania układem zbiorowym pracy powoduje zwolnienie od tego rodzaju obowiązków względem byłych pracowników przekształconego w spółkę akcyjną przedsiębiorstwa państwowego. W

tym zakresie Sąd Najwyższy uważa, że do takiej sytuacji należy odpowiednio odnieść zasady regulujące wejście w życie nowych przepisów prawa, nie przewidujących określonych, poprzednio istniejących świadczeń. Sytuacja jest bowiem analogiczna. W wyniku określonych zdarzeń prawnych (przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w spółkę akcyjną) powstał nowy stan prawny, w którym określone świadczenia nie przysługują. Należy w tej sytuacji odpowiedzieć na pytanie, czy oznacza to pozbawienie praw słuszenie nabytych na podstawie dotychczas obowiązującego stanu prawnego? Trzeba na nie odpowiedzieć przecząco. Zaistnienie nowego stanu prawnego nie przewidującego określonych świadczeń nie może oznaczać pozbawienia praw słuszenie nabytych zgodnie z obowiązującym prawem, gdyż oznaczałoby to działanie prawa wstecz i sprzeciwiało się zasadzie oceny stanów faktycznych według stanu prawnego obowiązującego w czasie zdarzeń prawnych, z których one wynikają. Problem ten analizował Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 grudnia 1993 r., I PRN 124/93 (OSNCP 1994 z. 9 poz. 183, PiZS 1994 nr 4 str. 64, Sł. Prac. 1994 nr 12 str. 21) stwierdzając, że zmiana treści art. 54 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. Nr 3, poz. 19 ze zm.) dokonana ustawą z dnia 5 czerwca 1992 r. o zmianie ustawy - Karta Nauczyciela (Dz. U. Nr 53, poz. 252) nie spowodowała utraty prawa do dodatku mieszkaniowego nabytego i zachowanego po przejściu na emeryturę przez nauczyciela na podstawie poprzednio obowiązujących przepisów. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy przyjął m.in., że z tego, iż w nowym stanie prawnym nie są przewidziane określone świadczenia, nie wynika pozbawienie pracowników-emerytów prawa do świadczeń nabytych w przeszłości. Aby można przyjąć, że w oparciu o brzmienie przepisów uprzednio obowiązujących nastąpiło pozbawienie uprawnień skutecznie nabytych, wyraźny przepis ustawy musiałby tak stanowić. Samo wejście w życie nowego stanu prawnego, nie oznacza pozbawienia tych praw osób, które uprzednio je skutecznie nabyły. Na tym właśnie polega natychmiastowe działanie nowego brzmienia ustawy oznaczające także dalsze działanie przepisów poprzednio obowiązujących w zakresie, w którym spowodowały one skuteczne nabycie prawa podmiotowego. Dla przyjęcia odmiennego poglądu niezbędne byłoby wprowadzenie do nowej ustawy przepisu przejściowego pozbawiającego uprawnień skutecznie nabytych uprzednio, a nie jest wystarczające jedynie odmienne uregulowanie uprawnień na przyszłość.

Odnosząc tę wykładnię do niniejszej sprawy należy stwierdzić, że podejmując zatrudnienie w przedsiębiorstwie państwowym, w którym obowiązywał układ zbiorowy pracownicy uwzględniali nie tylko świadczenia wynikające wprost z treści umów o pracę, ale także świadczenia wynikające z układu zbiorowego pracy. Godzili się więc na warunki płacy, często gorsze niż w innych zakładach pracy, ale rekompensowane dodatkowymi, istotnymi świadczeniami układowymi. Pozbawienie ich tych dodatkowych świadczeń, na skutek zdarzeń od nich niezależnych, bez odpowiedniej rekompensaty, stanowiłoby wyłączenie ich z praw majątkowych bez stosownego odszkodowania, co jest nie do pogodzenia z konstytucyjną zasadą ochrony własności. Zaistnienie nowej sytuacji prawnej, w której niemożliwe jest już nabycie uprawnień określonych układem zbiorowym pracy, nie oznacza, że uprawnienia te wygasły w stosunku do osób, które je uprzednio, słusznie i zgodnie z prawem nabyły. W analizowanym przypadku nie tylko nie istnieje żaden przepis prawny pozbawiający takich uprawnień, ale istnieje prawna regulacja przewidująca skutek odmienny w postaci utrzymania się wszelkich obowiązków przekształconego w spółkę przedsiębiorstwa państwowego. Zgodnie bowiem z art. 8 ust. 2 cyt. ustawy z dnia 13 lipca 1990 r. o prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych spółka powstała w wyniku przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego wstępuje we wszystkie prawa i obowiązki przekształconego przedsiębiorstwa. Przepis ten przewiduje więc wejście spółki w całą sytuację prawną tego przedsiębiorstwa. Z mocy tego przepisu spółka ma takie same obowiązki jak przekształcone przedsiębiorstwo. Wobec niezwiązania układem zbiorowym pracy, obowiązki wynikające uprzednio z takiego układu przekształcają się w zwykłe zobowiązania o charakterze cywilnoprawnym (zgodnie z ich charakterem) i w dalszym ciągu wiążą powstałą w wyniku przekształcenia spółkę akcyjną. Prowadzi to do udzielenia odpowiedzi jak w pkt 2 uchwały.

Powyższe rozumowanie determinuje w znacznym zakresie także odpowiedź na trzecie z przedstawionych zagadnień prawnych. Jeżeli bowiem wyżej opisane obowiązki w dalszym ciągu spoczywają na spółce, to dla ich wygaśnięcia konieczne jest zaistnienie zdarzenia prawnego, z którym można wiązać ten skutek. Żaden przepis prawny nie łączy wygaśnięcia określonych obowiązków z wyzbyciem się majątku, z którym pośrednio były one związane. Samo więc dokonanie darowizny nieruchomości, w której znajdują się lokale mieszkalne zajmowane przez pracowników i byłych pra-

owników strony pozwanej nie skutkuje wygaśnięcia obowiązku świadczeń, wynikających uprzednio z układu zbiorowego pracy. Jest to jednak okoliczność istotna, która w połączeniu z innymi zdarzeniami może prowadzić do uwolnienia się tych obowiązków. W stosunku do aktualnych pracowników takie zdarzenie będzie mogło być ocenione jako przyczyna uzasadniająca dokonanie wypowiedzenia warunków płacy (art. 42 k.p.). Natomiast w stosunku do byłych pracowników okoliczność ta może być uznana za nadzwyczajną, nie przewidzianą zmianę stosunków, w których spełnienie świadczenia byłoby połączone z nadmiernymi trudnościami lub groziłoby jednej ze stron rażącą stratą. Zgodnie więc ze stosowanym odpowiednio przepisem art. 357¹ § 1 i 2 k.c. można żądać w takiej sytuacji, aby sąd po rozważeniu interesów stron, zgodnie z zasadami współżycia społecznego, oznaczył sposób wykonania zobowiązania, wysokość świadczenia lub nawet zwolnił z tego obowiązku, orzekając w miarę potrzeby o rozliczeniach stron. Jest to możliwe, gdyż w stosunku do byłych pracowników, świadczenia wynikające uprzednio z układu zbiorowego, nie są już świadczeniami pozostającymi w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa. Skutkuje to do udzielenia odpowiedzi jak w pkt 3 uchwały.

=====